

“האם מותרת אישה לפי ההלכה לעמוד בראשות עירייה?”: גולדה מאירסון והסיקור העיתונאי של המירוץ לראשות עיריית תל אביב

גילעד גרינוולד

הקדמה

“בארץ הזו, של חנה סנש, מעזים בשנת 1955, בשנה השמינית לקיומה של מדינת ישראל, להעלות מחדש את הארגומנטציה החשוכה הזו, שאין זכות שווה לאישה” (גולדה מאירסון, ישיבת מועצת העיר תל אביב השלישית, כ”א באלול תשט”ו, 8 בספטמבר 1955, עמ’ 5)

במאמר זה אני מנתח את תדמיתה התקשורתית של גולדה מאירסון (לימים גולדה מאיר)¹ בשנת 1955, כפי שזו באה לידי ביטוי ב-375 ידיעות שהתפרסמו במהלך השנה בעיתונים כלליים (ידיעות אחרונות והארץ) ומפלגתיים (דבר, הצפה והמודיע) בישראל. ב-27 ביולי 1955 נערכו בחירות למועצת העיר תל אביב ובהן התמודדה גולדה על ראשות העיר כמנהיגה של רשימת מפא”י למועצה. בבחירות זכתה מפא”י במספר המושבים הרב ביותר במועצת העיר (10 מתוך 31), אך גולדה עצמה נקלעה למרכזה של סערה פוליטית, חברתית ודתית. נציגי אגודת ישראל, המזרחי והפועל המזרחי סירבו לתמוך במועמדותה לראשות העירייה בשל היותה אישה. כתוצאה מכך נבחר חיים לבנון מהציונים הכלליים לתפקיד.

במאמר מוצע ניתוח של הסיקור של התמודדותה של גולדה חודשים לפני קמפיין הבחירות, במהלכו ובעת הסערה הפוליטית. הדגש בניתוח הוא על מסגורה המגדרי² בעיתונות הן בהקשר של יחסי דת ומדינה ומעמד האישה הן בהקשרים מגדריים נוספים. שאלות המחקר הן: (1) האם, כיצד ובאיזו מידה כלל הסיקור העיתונאי של גולדה מאירסון במהלך שנת 1955 אזכורים מגדריים? (2) האם היו הבדלים בסיקורה המגדרי בעיתונות החילונית (ידיעות אחרונות, הארץ, דבר) לעומת העיתונות הדתית והחרדית (הצפה, המודיע)? (3) האם היו הבדלים בסיקורה המגדרי בעיתונות הכללית (ידיעות אחרונות, הארץ) לעומת העיתונות המפלגתית (דבר, הצפה, המודיע)? שיטת המחקר במאמר היא ניתוח תוכן משולב (Mixed Content Analysis). מצד אחד מוצג ניתוח תוכן כמותי, הכולל מעקב אחר מספר האזכורים המגדריים של גולדה

במהלך שנת 1955 בכל עיתון על פי תמות חוזרות ובסיכום כולל של הנתונים ושל דמותה המגדרית בעיתונות. מצד שני מוצג ניתוח תוכן איכותני המבקש לבדוק באופן ביקורתי ומעמיק לא רק את כמות ההטיה המגדרית, אלא גם את טבעה, אופיה וכיוונה (לדוגמה, מסרים אנטי-פמיניסטיים לעומת מסרים פמיניסטיים בעיתונות).

מסקנות המאמר מצביעות על עוגניה ההיסטוריים של התיאוריה השלטת בתחומי התקשורת הפוליטית והמגדר בימינו, ומעלות את האפשרות כי הטיה מגדרית כלפי פוליטיקאיות בחברה, בפוליטיקה ובתקשורת הייתה נפוצה מוקדם מכפי שנהוג לחשוב – שנים רבות בטרם החלו חוקרות וחוקרי תקשורת ומגדר לתת את הדעת על כך ולכתוב על נושא זה. בהקשרה של גולדה מאיר, שלימים הייתה לראשת ממשלת ישראל הרביעית, ממצאי המאמר מאתגרים את אמירתה הנודעת שעובדת היותה אישה מעולם לא פגעה בה לאורך הקריירה הפוליטית שלה.

גולדה, פמיניזם ומגדר

גולדה מאיר סלדה מפמיניזם. היא טענה שהיותה אישה מעולם לא פגעה בקידומה הפוליטי או במילותיה: "הייתי ועבדתי עם גברים כל חיי, ואולם עובדת היותי אישה מעולם, אני חוזרת, מעולם לא היוותה מכשול בעבורי" (Fallaci, 1973). היא כמוכן ראתה בנשים שותפות מלאות להקמת היישוב והמדינה, אבל לא כמוכן המבוסס על תפיסה משפטית של שוויון זכויות, אלא על "שוויון" לנשים כמי שהן חלק אינטגרלי מקולקטיב המגשים חזון לאומי. כתוצאה מכך היא הציבה פעמים רבות את האינטרס המפלגתי מעל למחויבותה למעמד האישה ולזכויותיה. במידה רבה היא גם הפנימה את הנרטיב שהמאבק הלאומי ותהליך בינוי האומה קודמים למאבקים חברתיים אחרים, ובהם המאבק הפמיניסטי (טריגר, 2011; מרגלית-שטרן, 1997).

חוקרות וחוקרים הציעו הסברים אפשריים לניכור שחשה גולדה כלפי התנועה הפמיניסטית. בפרספטיבה של "לבלוט", להיות (כהגדרתה) "אישה יחידה בין כל כך הרבה גברים" (גרינוולד, 2021), גרם לה לא לקדם נשים אחרות ולראות בהן, במודע או שלא-במודע, יריבות פוליטיות. בהקשר זה זכורה היטב טינתה לשולמית אלוני, עד כדי כך שהאחרונה החליטה בסופו של דבר לפרוש ממפלגת העבודה (הרצוג, 1999; Pogrebin, 1991).

בפרספטיבה היסטורית נטען כי ילדותה ברוסיה הצארית והמפגש עם האנטישמיות הביאו להפנמתה את האתוס כי שרידותו הפיזית של העם היהודי קודמת לכל תביעה לשוויון זכויות אשר עשויה לדחוק בצורה זו או אחרת את האינטרס הקיומי לשולי סדר העדיפויות הלאומי (Lahav, 1979).

בפרספטיבה הסוציולוגית גולדה הייתה שמרנית. היא תמכה עקרונית במבנה המשפחתי המסורתי-פטריוארכלי ובתפקידי הנשים: טיפול בילדים ודאגה לעבודות הבית. אפשר לראות זאת גם בפעילותה הפוליטית, שהתרכזה פחות בזכויות פוליטיות לנשים (זכות

בחירה, השתתפות פוליטית, ייצוג פוליטי וכו’), ויותר בדאגה לרווחתן בתחום הבית (חופשות לידה, מענקי לידה, ביטוח לאומי וכו’). בהקשר זה היא העדיפה להדגיש באוטוביוגרפיה שלה, חיי (1975), את הסיוע שלה לאימהות ולעקרות בית ולא הבליטה את הצלחתה הפוליטית והציבורית חסרת התקדים כאישה (גולדשטיין, 2012; שפירא, 2003). יש טענה כי בשל שמרנותה ייתכן שהשליכה באופן לא-מודע את הכעס והחרטה שלה עצמה כ”אשת קריירה”, כ”אישה פגומה” כביכול, על נשים עובדות אחרות (טריגר, 2011; Lahav, 1979, 2018).

אניטה שפירא ראתה בדמותה של גולדה מעין פרדוקס פנימי. מצד אחד, כאמור, היא לא הייתה פמיניסטית במובן של מאבק למען זכויות נשים וגם לא ראתה צורך במאבק כזה מפני שהשליכה מהניסיון המוצלח שלה על כלל הנשים. מצד שני היא הייתה סמל לנשים בישראל ובעולם כולו שהצלחתה שימשה כהשראה למקומן בחברה שלהן. במובן זה היא שידרה מסר פמיניסטי ממדרגה ראשונה (שפירא, 2003). גולדה הכירה בהיותה סמל כבר בזמן אמת, ולא פעם היא עשתה שימוש ב”נשיותה” כמשאב פוליטי. תדמיתה ה”נשית” של גולדה התכתבה עם דימוי “אם האומה” או “סבתא לנכדים”, ושימשה כמטפורה לפשטות, אותנטיות ומשפחתיות שהפכה לחלק אינטגרלי מהמודל המנהיגותי שביקשה להציג (גולדשטיין, 2012; גרינוולד, 2018; שפירא, 2003).

ומה הייתה התפיסה המגדרית של גולדה בדעת הקהל, בפוליטיקה ובתקשורת בישראל? בעוד שבארצות הברית דמותה משמשת עד היום מופת פמיניסטי ומודל חיקוי לנשים רבות,³ הרי דווקא בישראל, לאור אקורד הסיום הצורם של הקריירה שלה כראש ממשלה במלחמת יום הכיפורים, דמותה משמשת לא אחת כדוגמה סטריאוטיפית ומיזוגנית לכך שנשים אינן יכולות ליטול חלק בהנהגת המדינה (טריגר, 2011; Lahav, 2017). עם זאת, מחקר תקשורת גילו שהכיסוי התקשורתי של גולדה עסק לא פעם בנושא המגדרי הרבה לפני מלחמת יום הכיפורים, ושדמותה התקשורתית בישראל נקשרה לא אחת לשיח על הופעה חיצונית, גילנות, לבוש (“נעלי גולדה”), אימהות, פריצת נורמות מגדריות בחברה ועוד (גרינוולד, 2018, 2021; Greenwald and Lehman-Wilzig, 2019).

בחירות 1955 לראשות עיריית תל אביב

הבחירות לראשות עיריית תל אביב ב-1955 היו ככל הנראה האתגר המגדרי המורכב ביותר שידעה גולדה בקריירה הפוליטית והציבורית שלה. באותן שנים, בשונה מימינו, לא היו בחירות ישירות לראשות העירייה, וההצבעה בבחירות המוניציפליות נעשתה בפתק אחד בלבד: לרשימה המועצת העיר. ראשי העירייה עצמם מונו באמצעות הצבעה של רוב חברי המועצה הנבחרים, ולכן הם היו תלויים בהם תלות מוחלטת. גולדה, שהייתה אז שרת העבודה בממשלת ישראל, הוצבה בראש רשימת מפא”י כמועמדת לראשות עיריית תל אביב (אלדר, 2012). הטענה הייתה שמועמדות זו הוגשה בעל כורחה, מתוך

מחויבות מפלגתית ואישית כלפי דוד בן-גוריון ולמרות רצונה להישאר בתפקיד שכה אהבה במשרד העבודה (Medzini, 2017).

בבחירות למועצת עיריית תל אביב שנערכו בקיץ 1955 הצביעו 78 אחוז מבעלי זכות הבחירה. מפא"י נחלה ניצחון וקיבלה 30.6 אחוז מסך הקולות, בעוד הציונים הכלליים, שהנהיגו את העיר עד אותה עת, קיבלו רק 23.6 אחוז. נציגי השמאל במועצה (מפא"י, אחדות העבודה, מפ"ם והמפלגה הקומוניסטית) מנו 14 מתוך 31 חברים, ואי-אפשר היה להקים קואליציה. גולדה נזקקה, אפוא, לתמיכת נציגים נוספים, ובהם שני נציגים של אגודת ישראל (החזית הדתית התורתית) ושניים של המזרחי והפועל המזרחי. למרות הברית ההיסטורית בין מפא"י לדתיים הלאומיים נראה היה שרשימותיהם לא יתמכו במועמדותה של גולדה לראשות העירייה מסיבות דתיות כבר לאחר הבחירות. במקרה של נציגי אגודת ישראל המסקנה הייתה ברורה וחותכת אף יותר. הם טענו שהם רואים את בחירתה של גולדה "בחומרה רבה" (אלדר, 2012). הנימוק היה שאסור שאישה תהיה במעמד של שררה על גברים (שפירא, 2003).

בסיום שלושה שבועות הצבעה במועצת העיר שלא הניבו תוצאה חד-משמעית במהלך חודש ספטמבר 1955, נבחר ב-9 בספטמבר חיים לבנון מהציונים הכלליים לראש העירייה ברוב של 16 קולות ובתמיכתם של הדתיים והחרדים. גולדה טענה כי מדובר ב"חילול מושג הדמוקרטיה", מפני שתוצאות הבחירות היו ברורות: הפועלים עלו והציונים הכלליים ירדו. בהמשך תקפה את חברי המועצה הדתיים והחרדים במילים קשות. "קרה אסון ומפלגת הפועלים העמידה אישה בראש הרשימה", אמרה בסרקזם. "אותם האנשים [...] יושבים עם נשים בכנסת [...] בממשלה [...] ואיננו יכולים לקבל זאת ברצינות כי אם כעוד נקודה של מסחר [הכוונה לעסקנות פוליטית]", הוסיפה (אלדר, 2012, עמ' 259-260). למרות אי-רצונה האותנטי לכאורה של גולדה להתמנות לתפקיד ראשת העירייה והריצה אולי בעל כורחה לתפקיד זה, סבר יוסי גולדשטיין כי כישלון זה היה מרגעי השפל של הקריירה שלה בכלל ובהקשר המגדרי בפרט: "במישור הפנים מפלגתי הארצי היא נכשלה. ברור היה שבפוליטיקה של מדינת ישראל הייתה לה מגרעת ברורה – היא הייתה אישה. עד כה יכלה לשבת על כס המיניסטר ואף לזכות בתואר 'אשת השנה', אך האם תוכל לקבל את התואר הרם ביותר? לפחות בבחירות האחרונות לעיריית תל אביב הוכח שאין זה דבר של מה בכך ואולי אף בלתי אפשרי" (גולדשטיין, 2012, עמ' 341).

סיקור הפוליטיקאיות בתקשורת

מאחר שעניינו המרכזי של המאמר הוא בחינת סיקורה של גולדה מאירסון בבחירות בשנת 1955 לראשות עיריית תל אביב, כאמור מה"רגעים המגדריים" הבולטים והמורכבים ביותר בקריירה הפוליטית שלה, תוצג להלן סקירה תיאורטית קצרה על המסגור בתקשורת של נשים בפוליטיקה.

הסיקור התקשורתי של פוליטיקאיות ונשות ציבור עדיין נחשב לאחד מהמחסומים העיקריים המונעים השתלבות משמעותית יותר של נשים בספירה הפוליטית (Lachover, 2023). בהיבט הכמותי הראו מחקרים כי פוליטיקאיות מסוקרות פחות בהשוואה לעמיתיהן הפוליטיקאים (ראו לדוגמה Harp & Bachmann, 2018). היבט זה חשוב מפני שהוא גורם כי לתקשורת יש תפקיד משמעותי בהבניית המציאות: ככל שנשים בפוליטיקה מוצגות בהקטנה בתקשורת כך הן נתפסות גם כשוליות בדעת הקהל. המינוח המזוהה עם תזה זו במחקרי תקשורת ומגדר הוא "הכחדה סמלית" ולפיו הופעה בתקשורת היא משאב של כוח, פריבילגיה השמורה לחזקים ביותר בחברה שאותה אין הם ששים לשתף עם המוחלשים יותר (Tuchman, 2000). לפיכך ברור מדוע בחברה פטריארכלית פוליטיקאים זוכים לכיסוי תקשורתי יותר מפוליטיקאיות.

ההיבט האיכותני של הסטריאוטיפיזציה הפוליטית-מגדרית חשוב לא פחות מזה הכמותי. כאן נבדוק את אופן הצגתן של פוליטיקאיות כאשר הן זוכות לכיסוי בתקשורת, ולא רק את כמות הופעותיהן. להיבט זה יש השפעה רבה על הבניית המציאות דה־פקטו, משום שכשהתקשורת מזהה באופן שיטתי פוליטיקאיות עם נדבכים לא־רלוונטיים בעליל לתפקודן ולעבודתן המקצועיים (כגון הופעה חיצונית, דימוי גוף, טיפול בילדים וכו'), הן נתפסות כך גם בציבור (גרינוולד, 2021; Meeks, 2012).

דימויים סטריאוטיפיים של פוליטיקאיות בתקשורת בכלל ובעיתונות בפרט כוללים סוגיות מספר, כגון: שיוך לתחום הבית ולפעילות בזירה המשפחתית (Trimble & Gerrits, 2013); ערעור ופקפוק בכשירותה המנהיגותית ובניסיונה המקצועי של הפוליטיקאית (Greenwald, 2023); זיהוי פוליטיקאיות עם מה שקרוי תכונות "נשיות" כגון: חמלה, רגישות, אנושיות, פסיביות ואלטרואיזם (Meeks, 2013); "תוויות הלוציות" המציגות נשים בפוליטיקה (לחיוב או לשלילה) כפורצות דרך או כחריגות (גרינוולד, 2018; Lachover, 2017); התייחסות יתרה לחייהן וליחסיהן האישיים של הפוליטיקאיות (Heldman, 2009); וקישור הפוליטיקאיות לנושאים "נשיים" או "רכים", כמו חינוך, רווחה, פנאי ותרבות (Meeks, 2013).

עוד גילו מחקרים כי מגמות תרבותיות ולאומיות מקומיות באות אף הן לידי ביטוי בסיקורן של פוליטיקאיות ובמסגורן המגדרי. ראשית, הליכי הפרסונליזציה הפוליטית, ההתמקדות באישיות במקום באידיאולוגיה והפיכתם של פוליטיקאים ל"ידוענים", מגבירים את ההטיה המגדרית (Lachover, 2023). שנית, ואולי בדומה לכך, בדמוקרטיה נשיאותית יש הטיה מגדרית משמעותית יותר בתקשורת בהשוואה לדמוקרטיה פרלמנטריות של המדינה ובין הסיקור הפוליטי-מגדרי. לדוגמה בישראל, שבה בולט במיוחד הקשר שבין דת למדינה, גם הסיקור המוטה מגדרית של פוליטיקאיות קשור ישירות לנושא זה (Greenwald & Lehman-Wilzig, 2017).

מתודולוגיה

להלן מוצג ניתוח של סיקורה התקשורתית של גולדה מאירסון בשנת 1955 בעיתונים מפלגתיים וכלליים וכן בעיתונים חילוניים, דתיים וחרדיים בולטים בישראל. הבחירה לבחון ידיעות חדשותיות משנת 1955 לכל אורכה ולא להסתפק בתקופת הבחירות, נבעה בעיקרה מהנחת יסוד שלדימוי המגדרי של גולדה בטרם הקמפיין הייתה השפעה, אולי לטנטית ועקיפה, על דעת הקהל והאליטות הפוליטיות בישראל (דתיות וחילוניות, ארציות ומוניציפליות כאחד).

על מנת להבטיח בחינה מקיפה ומהימנה של הסיקור נבחרו, כאמור, חמישה עיתונים. בגזרת העיתונות המפלגתית נבחרו העיתונים דבר, שהיה ביטאון הסדרות העובדים ובפועל ייצג את מפא"י; הצפה, עיתונה של תנועת המזרחי, שבמידה רבה שימש כשופרם של הדתיים הלאומיים בישראל; והמודיע, ביטאונה של אגודת ישראל (נריה-בן שחר, 2021; צרפתי, 2007א, 2007ב; Friedman and Rashi, 2023). עיתונים מפלגתיים היו ממאפייניה המרכזיים של העיתונות בישראל באותן שנים. זו הייתה עיתונות אידיאולוגית שזוהתה עם זרם פוליטי או עם מפלגה. מפלגות הוציאו לאור עיתון כדי לעצב את סדר היום ולהשפיע על דעת הקהל, שכן ייסוד עיתון נחשב בזמנו כמבסס אחיזתה של המפלגה בנוף הפוליטי והאידיאולוגי (צרפתי, 2007א).

בגזרת העיתונות הכללית נבחרו העיתונים ידיעות אחרונות והארץ, שניים מהעיתונים הבלתי תלויים הבולטים ביותר בישראל מאז ועד היום. העיתונות הבלתי תלויה מתחה לא אחת ביקורת משמעותית על העיתונות המפלגתית על היותה מוטה וחשופה לאינטרסים פוליטיים זרים. במאמרה של אורלי צרפתי מצוטטים דבריו הבאים של הרצל רוזנבלום, עורך ידיעות אחרונות בשנים 1948-1986:

העיתון המפלגתי איננו עיתון בכל מאת האחוזים, כי העיתון צריך לשקף את דעת הקהל, את מה שהקהל חושב, והעיתון המפלגתי משקף את מה שהמפלגה חושבת [...] עיתון בלתי מפלגתי הוא עיתון המביע, בצדק או שלא בצדק, את מה שנראה לו כדעה המשקפת את האינטרס הציבורי. עיתון מפלגתי מדבר בשם המפלגה ואצלו אינטרס המפלגה הוא מעל לאינטרס הכלל, ממילא הוא עיתון שזכותו לייצג משהו מחוץ לאינטרס המפלגה שלו מוגבלת (צרפתי, 2007א, עמ' 119).

הפריטים החדשותיים במחקר נאספו ונדגמו באמצעות שימוש במילות החיפוש "גולדה מאירסון" (החל ב־1 בינואר 1955 ועד ל־31 בדצמבר 1955) בארכיונים של חמשת העיתונים והתוצאה הסופית מנתה 375 פריטים חדשותיים (כולל דיווחים, כתבות עומק, ראיונות, מאמרי דעה ואמצעים חזותיים). הבחירה להשתמש בשמה המלא של גולדה כדי לברור ולדגום באופן שיטתי את הידיעות נבעה מן ההנחה כי ידיעות הכוללות שם מלא של אנשי ציבור או פוליטיקאים מדגישות היבטים מהותיים וישירים יותר של פועלם הפוליטי

(ראו, למשל, פרקטיקה מתודולוגית דומה במחקרים הבאים: Meeks, 2013; Greenwald
(and Lehman-Wilzig, 2018, p. 172; Terpstra, 2021; Amsalem et al. 2022).
לאחר איסוף הפריטים כלל המחקר שני שלבים. (א) ניתוח תוכן כמותי שבמסגרתו
מוינן הפריטים החדשתיים שנאספו בטבלת נתונים לפי הקטגוריות הבאות: מספר
סידורי; עיתון; כתובת ה-URL של הידיעה בארכיון (אם ישנה); תאריך פרסום הידיעה;
כותרת הידיעה; שמות העיתונאים (אם ישנם); אזכור מגדרי (0 – נעדר; 1 – קיים);
תמה מגדרית העולה מהאזכור; ציטוט רלוונטי המדגים את התמה. בחלק זה סייע ניתוח
התוכן בזיהוי תכונותיהם של המסרים, מסגרות החשיבה והדפוסים החוזרים בידיעות
שנאספו ונותחו. בכך הוא אפשר השוואות ובדיקת התפלגויות סטטיסטיות על סמך
קריטריונים שיושמו בעקביות (בלוך-אלקון, 2003; תמיר, 2009). בסיום הליך הקידוד
הפרטני של כל דיווח סוכמו מספרי הדיווחים ואחוזיהם המוטמים מגדרית על פי עיתון,
על מנת לאפשר השוואה בין סוגי העיתונים השונים שנבדקו במחקר.
(ב) ניתוח תוכן איכותני, שכלל קריאה ביקורתית של הטקסטים העיתונאיים כדי
להבין לעומקה את המשמעות הסימבולית של המסרים העולים מהם, ובעיקר לתת את
הדעת על אופיו הייחודי של השיח המגדרי סביב גולדה בכל עיתון ועיתון. חלק זה
של המחקר, להבדיל מחלקו הראשון, לווה בפרשנות נורמטיבית מנקודת מבט אישית
המציגה ומעידה על המשמעות המרומזת המגולמת בטקסט, מעבר לפשט המובא בו
(Ponterotto, 2006).

תוצאות

ניתוח תוכן כמותי

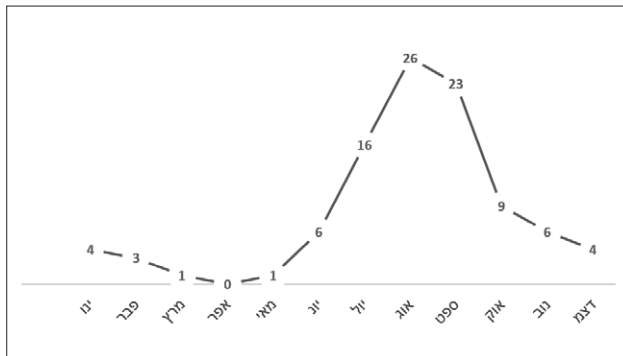
לוח 1 מציג מבט כולל על תוצאות ניתוח התוכן הכמותי: סך הידיעות שנדגמו ונותחו
בכל עיתון; שיעור ההטיה המגדרית (גלויה ומרומזת) בכל אחד מהם; ושיעור ההטיה
המגדרית הקשורה בדת ומדינה (כלומר בנושא מועמדותה של גולדה לראשות עיריית
תל אביב) נוכח הטיה מגדרית כללית (למשל התייחסות להופעה חיצונית, לאימהות,
ל"נשיות" וכו').

כפי שאפשר לראות מהנתונים בטבלה, בשנת 1955 היה שיח מגדרי מובהק על דמותה
של גולדה בתקשורת, שתפס לא פחות מ-26 אחוז מכלל הידיעות שנאספו ונותחו על
אודותיה בשנה זו בכל העיתונים שנבדקו. אפשר גם לראות כי מועמדותה לראשות
עיריית תל אביב והאפשרות שאישה תעמוד בראש עירייה מרכזית בישראל בתמיכה של
מפלגות דתיות וחרדיות (ראו העמודה של "דת ומדינה" בטבלה) היו חלק משמעותי בשיח
המגדרי. למעשה לנושא זה שויכו מעט יותר ממחצית מהאזכורים המגדריים על גולדה.

לוח 1: מבט כולל על ההטיה המגדרית בסיקורה של גולדה (1955)

העיתון	ס"ה ידיעות שנאספו	אזכורים מגדריים בידיעות שנאספו	דת ומדינה (מתוך אזכורים מגדריים)	מגדרי אחר
עיתונות כללית				
ידיעות אחרונות	50	40% (20)	65% (13)	35% (7)
הארץ	130	25% (33)	42% (14)	68% (19)
עיתונות מפלגתית				
דבר	99	28% (28)	35% (10)	65% (18)
הצופה	56	23% (13)	77% (10)	23% (3)
המודיע	40	13% (5)	60% (3)	40% (2)
ס"ה	375	26% (99)	51% (50)	49% (49)

התרשים שלהלן מצביע על מספר האזכורים המגדריים שנבדקו בחלוקה על פי חודשי שנת 1955. השיח המגדרי הלך וגבר לקראת סוף יולי 1955, והיה לדומיננטי באמצע אוגוסט, אז הודיעו המפלגות הדתיות והחרדיות שאינן תומכות בגולדה בגלל היותה אישה. כמות האזכורים המגדריים בכתבות שנדגמו ירדה בתלילות לאחר הבחירה בלבנון לראשות העיר באמצע חודש ספטמבר. במילים אחרות, ההטיה המגדרית בידיעות שנאספו הייתה בהתאמה מלאה עם השיח הפוליטי והציבורי בנושאי דת ומדינה, וכאמור, לנושאים אלה היה חלק משמעותי ביותר בשיח המגדרי בתקשורת כלפי גולדה.

תרשים: מספר האזכורים המגדריים על פי חודשי שנת 1955

אם נשווה בין העיתונים השונים שנבדקו, נראה כי לפחות מן הבחינה הכמותית הרבתה דווקא העיתונות החילונית לעשות שימוש באזכורים מגדריים רבים יותר בהשוואה לעיתונות הדתית, ודאי וודאי בהשוואה לעיתונות החרדית. כלוח 1 אנו רואים בידיעות אחרונות, בהארץ ובדבר החילוניים הטיה מגדרית ב-31 אחוז מהידיעות שנאספו במוצע,

בהשוואה להצפה ולהמודיע הדתי והחרדי (בהתאמה), שבהם ההטיה המגדרית מצויה ב-18 אחוז במוצע בלבד מהידיעות שנאספו. כפי שנראה בניתוח האיכותני פערים אלה אין משמעותם בהכרח שהעיתונות החילונית “מיוזגנית” או “סטריאוטיפית” יותר, אלא אולי שהיא מוכנה להעלות לסדר היום בפתחות רבה יותר סוגיות דתיות שנויות במחלוקת בהשוואה לעיתונות הדתית, ובעיקר לעיתונות החרדית שבדרך כלל צנזרה את העיסוק בנושאים אלה. חשוב להדגיש כי שיח מגדרי בתקשורת יכול להיות גם חיובי, לדוגמה אם יש ביקורת על המפלגות הדתיות והחרדיות באשר לעמדתן לגבי גולדה.

כמו כן מעניין לגלות שאי־אפשר ללמוד מהנתונים בטבלה על הבדלים מובהקים או חד־משמעיים בין העיתונות הכללית לזו המפלגתית, וגם כאן רק קריאה איכותנית ומעמיקה של הטקסטים ושל המשמעות הסימבולית העולה מהם עשויה לחשוף את טבעו וכיוונו של השיח המגדרי בכל עיתון.

נקודה נוספת היא הפער המשמעותי שבין ידיעות אחרונות ובין הארץ, ולמעשה בין ידיעות אחרונות ובין כל שאר העיתונים. ידיעות אחרונות, דוגמה מובהקת של עיתונות פופולרית, הראה הטיה מגדרית משמעותית הרבה יותר משאר העיתונים (ארבעים אחוז מן הידיעות שנאספו). נוסף על כך, כפי שאפשר לראות בתמונה 1, העיתון התאפיין בכותרות סנסציוניות ופשטניות סביב הסערה הפוליטית שאירעה. ללמדנו, אולי, כי ההפרדה המפורסמת שעושים חוקרי תקשורת בין “עיתונות אליטיסטית” ובין “עיתונות פופולרית” ו“עיתונות צהובה” הייתה תקפה שנים רבות לפני שהנושא החל להעסיק את המחקר בתחום בישראל.

גדולי התורה יחליטו היום על „גורל” ג. מאירסון

— מאת כתב „ידיעות אחרונות” בירושלים —
האם מותרת אישה לפי ההלכה לעמוד בראש
עירייה? הרשאים יהודים דתיים שומרי תורה ומצוות
צוות לקבל מרותה ולציית לה ואף לשתף אותה
פעולה?

תמונה 1: “גדולי התורה יחליטו היום על גורל מאירסון”. ידיעות אחרונות, 3 באוגוסט 1955, עמ’ 4

בלוח 2 אפשר לראות רשימה של שבע התמות המגדריות הדומיננטיות סביב גולדה שנמצאו בסיכום כל מדגם הידיעות. כאמור, התמה הדומיננטית ביותר היא זו של “דת ומדינה” (מעל למחצית מהשיח המגדרי), אבל בלוח אפשר למצוא תמות בולטות נוספות וכן דוגמאות המבהירות את המשמעות של כל אחת מהן.

לוח 2: התמות המגדריות הדומיננטיות סביב גולדה

התמה	דומיננטיות בידיעות שנאספו	דוגמה
1 דת ומדינה ומעמד האישה	51% (50/99)	"אשכול לדתיים: אתם הכשלתם את גולדה מאירסון" (ידיעות אחרונות, 18 באוקטובר 1955).
2 פמיניזם ומעמד האישה	23% (22/99)	"וקמה דממה כאשר עלתה גולדה מאירסון, שרת העבודה, כדי לשאת את דברה. ושוב היה זה דבר האם בישראל, המופנה לרכבות האימהות" (דבר, 22 בנובמבר 1955).
3 נושאים "נשיים"	10% (11/99)	"אם אתם רוצים שיהיה טוב לילדים, שיהיו להם בתי ספר, שלא ילכו למשמרת שניה, שיהיו מגרשי משחקים, הצביעו לגולדה" (הארץ, 20 ביולי 1955).
4 תחום הבית	6% (6/99)	"מר דיואי סעד אמש על שולחנה של שרת העבודה, גב' גולדה מאירסון" (הארץ, 5 באוקטובר 1955).
5 תוויות חלוציות	5% (5/99)	"מפא"י נתנה למזרח התיכון כולו את האישה היחידה כחברה בממשלה" (דבר, 20 ביולי 1955).
6 תכונות "נשיות"	4% (4/99)	"הדיבור החברי, הישר והגלוי שלה, הנעימה האנושית שאין בה כל התנשאות" (דבר, 26 ביולי 1955).
7 הופעה חיצונית	1% (1/99)	"שרת העבודה ומ"מ שר החוץ, הגב' גולדה מאירסון, הופיעה בעצרת בבגדים שחורים" (הארץ, 2 בדצמבר 1955).

ניתוח תוכן איכותני

מטרת ניתוח התוכן האיכותני היא להראות בעיקר את אופיו, טבעו וכיוונו של הסיקור המגדרי של גולדה מאירסון בידיעות שנאספו ונותחו במסגרת המחקר. בעוד הניתוח הכמותי מאפשר לבדוק במבט ממעוף הציפור את כמות ההטיה המגדרית וגם להשוות ברמת המקרו בין העיתונים השונים, הרי שהניתוח האיכותני יורד לעומק המשמעות (הגלויה והסימבולית) של הכיסוי העיתונאי, ומאפשר להבין כיצד (ולא רק עד כמה) עיצב כל אחד מהעיתונים (חילוניים, דתיים וחרדיים; כלליים ומפלגתיים) את השיח המגדרי על גולדה. להלן ניתוח של סיקורה המגדרי של גולדה בכל אחד מהעיתונים.

ידיעות אחרונות: “דבורה הייתה שופטת בישראל לפני ברכת ‘שלא עשני אישה’”
ידיעות אחרונות הוא עיתון חילוני, כללי ופופולרי. כאמור, כפי שאפשר היה לראות בלוח 1, בהשוואה לשאר העיתונים שנבדקו ונותחו במסגרת מאמר זה, מדגם הכתבות בידיעות הראה את שיעור האזכורים המגדריים הגבוה ביותר ביחס לגולדה. כעיתון המיועד בעיקרו לציבור החילוני ופחות לציבורים הדתי והחרדי, אפשר להבחין כי הוא לא “צנזר” בשום צורה את הסוגייה הדתית וההלכתית בנוגע לאפשרות שסיעות דתיות וחרדיות במועצת העיר תל אביב יתמכו או יסרכו לתמוך באישה לראשות העירייה. יתר על כן, כפי שכבר נאמר, וכפי שאפשר לראות למשל בתמונה 1, התאפיין ידיעות, כעיתון פופולרי, בשיח סנסציוני לעומת “עמיתיו” העיתונים האחרים.

ראשית, הסנסציוניות של ידיעות אחרונות באה לידי ביטוי בשיח פואטי ודרמטי, שחיבר את סוגיית הבחירה בגולדה בהיסטוריה, בתיאולוגיה ובמקורות היהודיים. לדוגמה, בכתבה “גולדה והשטן” מ־30 באוגוסט 1955 הושוותה גולדה לזכרון הנביאה, בתוספת הסבר הלכתי מדוע קיימים הבדלים מהותיים בין השתיים: “שאלתי את אחד ממושכי החוטים הדתיים במה גרועה גולדה מדבורה הנביאה? [הוא] השיב: דבורה הייתה שופטת בישראל לפני שאנשי הכנסת הגדולה הנהיגו את ברכת ‘שלא עשני אישה’ בתפילת שחרית, ועכשיו אם אושיב את גולדה על הכיסא של ראש העיר, יבלבל אותי השטן כל בוקר בתפילת השחרית, ואכשל”.

שנית, נראה שלידיעות החילוני לא היה עניין למתוח ביקורת על התנהלות הדתיים כלפי גולדה. אדרבה, כפי שאפשר לראות בציטוט למעלה ובציטוטים נוספים שיוכאו עתה, העיתון דאג לשלהב את השיח המפלג ואת הסערה הדתית והפוליטית: “בינתיים נודע שגם הציונים הכלליים אינם טומנים ידם בצלחת, ומר חיים לכנון ביקר אצל [...] חברי מועצת גדולי התורה, וניסה להשפיע עליהם שימנעו את תמיכת האגודה באישה בראשות העירייה” (3 באוגוסט 1955); “חוגים דתיים מאשימים את הפועל המזרחי המהסס עדיין בעניין ראשות העירייה ברפורמיזם דתי” (17 באוגוסט 1955).

נדמה כי עובדת היות ידיעות אחרונות עיתון פופולרי וכללי (כלומר, בלתי מפלגתי) “גברה” על היותו גם עיתון חילוני שאמור לייצג קו ליברלי. לפיכך החליף את הביקורת החילונית שהיינו מצפים למצוא אולי בין דפיו, שיח שהלהיט את המחלוקות הפוליטיות – בין מפא”י לציונים הכללים, ובין אגודה לפועל המזרחי. במילים אחרות נראה כי עיקר המסגור התאפיין יותר בשיח רגשי ופחות באחריות חברתית ועיתונאית מכל סוג שהוא; הסנסציה קודמת לכול. זאת בשונה אולי מעיתונות איכותית/אליטיסטית שבדרך כלל מתאפיינת במסגור “אחראי” יותר (למשל בעיתון הארץ); ומעיתונות מפלגתית-חילונית שתראה ביקורת מוחצת ומשמעותית בהרבה כלפי הנציגים הדתיים, מן הפרספקטיבה של מפא”י (בעיתון דבר).

הארץ: "נתעוררה אצל הדתיים בעיה בלתי צפויה" ברומה לידעות אחרונות, גם הארץ הוא עיתון חילוני וכללי, אבל הכתיבה בו אינפורמטיבית וסולידית יותר. כאמור, ייתכן שזהו אחד ההסברים להבדלים המובהקים שראינו בשיעורי ההטיה המגדרית בין הידיעות שנדגמו בשני העיתונים (ארבעים אחוז בידעות לעומת 25 אחוז בלבד בהארץ). נוסף על כך, לעומת ידיעות אחרונות נקט הארץ תיאורים אובייקטיביים ומאוזנים יותר בסוגייה הפוליטית שנוצרה סביב גולדה:

בינתיים נתעוררה אצל הדתיים בעיה בלתי צפויה והיא: האם רשאים הם בכלל להצביע בעד אישה כראש עירייה? חוגים דתיים קיצוניים אינם נוטים לכך ואחד מאישיה הביא לחיזוק עמדה זו פסוק מן הרמב"ם: "אין מעמידים אישה במלכות לאמור שום תשים עליך מלך ולא מלכה", וכן "כל משימות ישראל אין ממנים בהן אלא איש". אך בעוד שהקיצונים הדתיים רואים בכך חומרה רבה הרי מוכנים אנשי "הפועל המזרחי" ו"המזרחי" להקל בגישתם בהסתמכם על כך שראש אגודת ישראל הרב א"מ לויין הצביע בכנסת בעד ממשלה (בהשתתפותו) שבה הייתה גב' גולדה מאירסון שר העבודה. "שר בממשלה כה חשוב כמו ראש עירייה", טוענים המתונים הגורסים גישה גמישה יותר בעניין זה. כפי הנראה יתבקשו גדולי התורה להכריע בדבר (31.7.1955).

אפשר להבחין בכמה היבטים חשובים בציטוט. ראשית, ההתייחסות לסיעות הדתיות איננה כאל מקשה אחת, כפי שבא לידי ביטוי כמה וכמה פעמים בידעות אחרונות (לדוגמה, כאשר ציטט העיתון את "אחד ממושכי החוטים הדתיים", מבלי לבאר בדיוק מהי השתייכותו הפוליטית של המקור). בהארץ, לעומת ידיעות, יש "קיצוניים" (אגודה) ויש "מתונים" (המזרחי והפועל המזרחי). שנית, בתיאור הדברים נעשה שימוש בשפה סולידית, אינפורמטיבית, אובייקטיבית ומאוזנת בהרבה. אמירה כגון "נתעוררה אצל הדתיים בעיה בלתי צפויה" מסתפקת בתיאור עובדתי של המציאות, ולא בונה עליה תילי תילים של פרשנויות והשלכות ספקולטיביות. שלישית, יש לשים לב לנימוקים המעמיקים שהובאו לעמדה שהציג כל צד: אגודת ישראל, הנסמכת בעיקר על מקורות יהודיים בהחלטתה לסרב לתמיכה בגולדה, לעומת המזרחי והפועל המזרחי הנסמכים יותר על שיקולים מעולם הריאל פוליטיק.

נקודת דמיון חשובה אחת בין ידיעות אחרונות ובין הארץ הייתה נעוצה בכך שגם הארץ לא שש לנקוט עמדה ביקורתית חד-משמעית כלפי הנציגים הדתיים והחרדים במועצת העיר תל אביב, וככלל הראה יחס די אדיש בסוגיה זו. כאמור, רוב התיאורים בעיתון היו עובדתיים ומאוזנים, ואולי בניגוד למה שאפשר היה לשער גם במקרה זה לא הובעה כמעט כל הסתייגות מנקודת המבט החילונית, הליברלית או הפמיניסטית בנושא התנהלות הדתיים. נזכיר כי גם ממצא זה תואם את היותו של עיתון הארץ חלק מדגם העיתונות הכללית ולא המפלגתית, ועל כן ייתכן מאוד שכתוצאה מכך הוא לא חש עצמו מחויב לעמדת מפא"י יותר מאשר לעמדת גורמים מפלגתיים אחרים.

דבר: "האישה היא מעצבת דמות המדינה" לעומת ידיעות אחרונות והארץ, העיתון המפלגתי דבר הראה תמיכה מובהקת וחד-משמעית בגולדה מאירסון הן לאורך הקמפיין הן במהלך הסערה הפוליטית שפרצה אחריו. ראשית, בטרם מועד הבחירות ב-27 ביולי 1955, ניהל דבר קמפיין לטובתה של גולדה ומעניין שהוא השתמש לא פעם ב"קלף המגדרי" כמשאב פוליטי ובין דפיו אפשר היה לראות שיח פמיניסטי של ממש. ייתכן שמסיבה זו דבר היה השני בין העיתונים שנבדקו בשיעור האזכורים המגדריים במירוץ לראשות העירייה (28 אזכורים מגדריים מתוך כל הידיעות שנדגמו). כלומר, במקרה של דבר, רובם המוחלט של האזכורים המגדריים היה חיובי. כך, בתאריך 6 במאי 1955, התפרסם בעמוד הראשי של העיתון מאמר מערכת שכתבה גולדה מאירסון עצמה: "האישה (היא) מעצבת דמות המדינה [...] היו הרבה תנועות נשים מיליטנטיות. על מה הן לחמו, וכל הכבוד להן, אך הן לחמו על זכויות (זכויות המגיעות לאשה – ויש להילחם עליהן. ואילו תנועת הפועלות בארץ היא היחידה שלחמה על הזכות לשאת בחובות; היא לחמה לא על זכויות, אלא על הזכות להשתתף בעבודה, בהגנה, לתת את חייה בשמירה ובבניין המשק".

ראשית, יש לתת את הדעת על כך שגולדה כמועמדת פוליטית במערכת בחירות קיבלה במה מרכזית לשטוח את טיעוניה בעמוד הראשי של עיתון דבר, משהו שלא היה באף עיתון אחר וכמובן אפיין בכירור את העיתונות המפלגתית כעיתונות שנועדה לשרת בראש ובראשונה את צורכי המפלגה. שנית, ניכר היטב שחלק מהאג'נדה של גולדה כמועמדת אישה לראשות העירייה קשורה בנשים ובפמיניזם (אמנם זה היה פמיניזם מוסדי "נאמן" לחזון הלאומי בכך שהדגיש את חובתה של האישה לקחת חלק בבניין הארץ בטרם היא דרשה שוויון זכויות).

באופן דומה סיקר דבר ב-24 ביוני 1955, כחודש לפני מועד הבחירות, את השתתפותה של גולדה באספת נשים מטעם מפא"י:

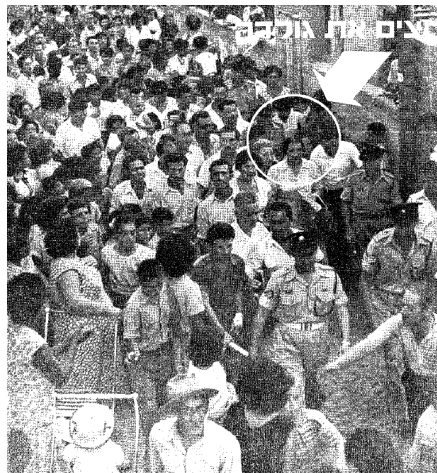
בתשואות רמות קבלו מאות נשים את ההודעה, כי שרת העבודה גולדה מאירסון היא המועמדת לראשות עיריית ת"א. את ההודעה מסרה ד' נצר, שפתחה אספת נשים רבת משתתפים מטעם מפא"י, אמש בבית ארלוזורוב. ד' נצר דיברה על פעולת הכנסת וציינה כי מתוך 12 חברות כנסת, 8 נמנות על סיעת מפא"י. כן ציינה הנואמת, כי 3 חברות נמצאות במקומות ריאליים ברשימת מפא"י לעירייה. ע' מימון, שהייתה הנואמת השנייה, התעכבה על בעיות הגנת זכות האישה במדינת ישראל, כפי שהשתקפו בכנסת וציינה, כי רק רוב יציב למפא"י יכול להציל את הכנסת מתוהו ובוהו פרלמנטרי ורק רוב כזה יכול להבטיח את זכויות האישה במדינת ישראל [...] חברת מועצת עיריית ת"א, א' קונצ'י, קראה את הנשים למאבק על הפלת הנהלת העירייה הריאקציונרית בת"א.

גם בציטוט זה אפשר לראות שימוש חד-משמעי ב"קלף המגדרי" בקמפיין הפוליטי לראשות עיריית תל אביב ולכנסת כאחד. ראשית, דבר מדגיש בדיווחו את ההזדהות האותנטית שחשות נשים עם גולדה: "בתשואות רמות קבלו מאות נשים את ההודעה...".

נוסף על כך העיתון שם דגש על היתרון של מפא"י בייצוג הפוליטי של נשים: "מתוך 12 חברות כנסת, 8 נמנות על סיעת מפא"י"; "3 חברות נמצאות במקומות ריאליים ברשימת מפא"י לעירייה". לבסוף, יש כאן הבטחת בחירות של ממש, שרק מפא"י תדאג לשוויון זכויות לנשים: "רק רוב כזה יכול להבטיח את זכויות האישה במדינת ישראל". לפנינו שלושה רבדים שונים של קמפיין מגדרי מובהק: הזדהות נשים עם מועמדת אישה לתפקיד פוליטי בכיר; ייצוג פוליטי תיאורי משמעותי יותר של נשים בפרלמנט ובמועצת העיר; והבטחה לזכויות מהותיות לנשים בעקבות הצבעה למפלגה.

ה"קמפיין המגדרי" של גולדה בעיתון דבר כלל מפעם לפעם גם פנייה ישירה לנשים מצביעות, בהבטחה לטפל בבעיות "נשיות" הקשורות בניקיון העיר ובטיפול בילדים ובמשפחה (14 ביולי 1955): "בפנותה לאימהות ולנשים, הזכירה הנואמת [גולדה מאירסון] את הזוהמה ברחובות ובחצרות, את חוף הים הסגור לפני ההמונים והילדים בימות החום, וביקשה מהן לא לבזבז את קולותיהן". המעניין בציטוט הוא הפנייה הישירה לנשים "לא לבזבז את קולותיהן", כלומה ההנחה היא שיש "קול נשי" או "דפוס הצבעה נשי" שעל גולדה לעמול על מנת לגייסו לטובתה.

תמונה 2 היא תצלום של סיור בחירות בתל אביב. גולדה מוקפת בעיגול וחץ מופנה אליה, ומעל הכותרת: "רוצים את גולדה". אין מדובר במודעת בחירות, אלא בפריט חדשותי.

תמונה 2: "רוצים את גולדה". דבר, 22 ביולי 1955, עמ' 29

ומה הייתה תגובתו של עיתון דבר לסערה הפוליטית והדתית שהתחוללה סביב גולדה לאחר הבחירות? בניגוד לעיתונות הכללית אפשר היה לראות כאן ביקורת שיטתית, נוקבת וחד-משמעית מנקודת המבט החילונית, הליברלית ואף הפמיניסטית על המפלגות הדתיות ועל התנהלות נציגיהן במועצת העיר (17 באוגוסט 1955):

מדוע נזכרו פתאום דווקא עכשיו בדברי הרמב"ם על "שום תשים עליך מלך – ולא מלכה" וכו'? האם לא היו נביאות ושופטות ומצביאות בישראל הקדומה? במקרה נקרא הרחוב העובר ליד עיריית תל אביב בשם "דבורה הנביאה", שם הטופח, כמדומה, על פניהם של כל האנטי־פמיניסטים שקמו מבין אנשי הקואליציה השחורה [...] דווקא בימי התחדשותה של מדינת ישראל שבה האישה לוקחת חלק שווה עם הגברים בבניין הארץ לכל סוגיו, במדע, בספרות, בעיתונות, בבית המחוקקים, בהנהגת המדינה, בממשלה, בשיפוט, בשירות הדיפלומטי, בצבא וכו', איך לא ייבושו ולא ייכלמו כל אלה שלא בחלו גם בתכסיס הפסול והמיושן הזה של פסילת זכויותיה של אישה – אחת מנשי ישראל הדגולות – לכהונת ראש עיר?

זאת ועוד, בחלק מהמקרים קשר עיתון דבר בין התנהלות הסיעות הדתיות במועצת העיר תל אביב ובין נושאים כלליים יותר הנוגעים ליחסי דת ומדינה בישראל (24 באוגוסט 1955): "בשבת האחרונה הופיעו בכל בתי הכנסת שבעיר שליחים מטעם חוגים ידועים וצרפו אליהם את הרבנים כדי להשפיע על ועדי בתי הכנסת שישלחו מברקים לשר הפנים באזהרה חמורה מפני בחירת גולדה מאירסון כראש העיר [...] נשאלת השאלה מי נתן סמכות לגבאים לשלוח מברקים אלה? [...] בית הכנסת צריך להיות מקום תורה ותפילה בלבד [...] מדוע תתערבו בעניינים שאינם שלכם?".

לבסוף, כמה וכמה פעמים עלתה בידיעות שנדגמו מתוך דבר הטענה כי לאמיתו של דבר אין החרדים והדתיים מתנגדים התנגדות אותנטית למינוי אישה לראשות העירייה; זהו למעשה תכסיס פוליטי בלבד. כך ב־28 באוגוסט וב־14 בספטמבר 1955, בהתאמה: "מניעי ההתנגדות למינוי מאירסון הם פוליטיים יותר מאשר דתיים [...] אותם מתנגדים למינויה של גולדה מבחינה דתית מתעלמים מההתקדמות שעברה עליהם עצמם בשנים האחרונות, כגון מתן זכות בחירה לנשיהם ועוד"; "גולדה עמדה על חלקה של אגודת ישראל בחרם שהוטל עליה כאישה בציינה שהרב לוין ישב עמה בממשלה והצביע בעדה, [אז] היא לא שמעה שנציגי אגודה תבעו לא להכניס אישה כחברה בממשלה".

במילים אחרות, נדמה כי נטייתו העיתונאית של דבר כביטאון מפלגתי יצרה תגובת נגד חריפה, ישירה וחד־משמעית על החלטת המפלגות הדתיות והחרדיות שלא לתמוך בכהונת גולדה כראש עיריית תל אביב. התוצאה הייתה שיח פמיניסטי ביקורתי של ממש ("האנטי־פמיניסטים שקמו מבין אנשי הקואליציה השחורה"); ביקורת קשה וכללית יותר בנושאי דת ומדינה ("בית הכנסת צריך להיות מקום תורה ותפילה בלבד"); ותמיהה על המניעים הפוליטיים ועל האינטרסים הזרים לכאורה של הדתיים ("מניעי ההתנגדות למינוי מאירסון הם פוליטיים יותר מאשר דתיים"). כל זאת בהשוואה לאדישות כמעט מוחלטת בנושא שהפגינה העיתונות הכללית (ידעות אחרונות והארץ), אף שגם היא פונה בעיקרה לציבור חילוני.

הצפה: "רבים מבוחרינו יראו בעין רעה העמדת אישה בראש העירייה" ברומה לידיעות בדבר, גם הידיעות בהצפה התאפיינו בחוסר איזון משווע בסיקור המחלוקת הפוליטית. עם זאת, מבט בנתונים הכמותיים שבלוח 1 מזכיר לנו כי הן **הצפה** הן המודיע הראו מיעוט יחסי של אזכורים מגדריים ובמקרה של המודיע נתוני ההטיה המגדרית בידיעות שנדגמו ונותחו היו נמוכים במיוחד. כאמור, נקודת ההנחה היא שהעיתונות הדתית, וכפי שנראה מייד ביתר שאת העיתונות החרדית, לא תיווכו לקהליהן בצורה שקופה ומלאה את טיב המחלוקת כפי שעשו העיתונים החילוניים, והייתה מידת מה של "צנזורה" בכיסוי הנושא הזה.

כאשר סיקר את הנושא, נקודת המבט של **הצפה** בעניין המועמדות לראשות העירייה הייתה כפולה: מגזרית דתית לאומית כללית, לצד מפלגתית הקשורה ספציפית בפועל המזרחי. נקודת המבט הראשונה התרכזה בסיבות הדתיות והחברתיות מדוע בחירה בגולדה לראשות העירייה היא בחירה בעייתית; השנייה הדגישה בעיקר נושאים פוליטיים וקואליציוניים ומאבקי כוחות עם מפא"י. כמובן, שתי נקודות המבט לא עמדו ביחס של ניגוד זו לזו, אלא השלימו זו את זו.

בפן המגזרי הייתה הטענה כי ההתנגדות לבחירה בגולדה מגיעה "מן השטח", ולכן הנציגים הדתיים במועצת העיר נאלצים לסרב לתמוך בה: "גבאי בתי הכנסת בת"א שדנו באספתם האחרונה בעניין ראשות עיריית תל אביב הביעו את התנגדותם הנמרצת למסור את ראשות העיר לגב' גולדה מאירסון" (17 באוגוסט 1955); "עוד בראשית המו"מ עם מפא"י הבענו ספקות ביחס לאפשרות תמיכתנו בגולדה מאירסון. אמרנו כי רבים מבוחרינו בתל אביב, יהודים דתיים מכל ימות השנה, יראו בעין רעה העמדת אישה בראש העירייה" (12 בספטמבר 1955).

עוד בהקשר זה קשרו כמה אזכורים בהצפה את שמה של גולדה בעמדות בעייתיות מבחינתם בכל הקשור לנושאי דת ומדינה: "הדגשנו כי גב' גולדה מאירסון אינה אהודה בציבור הדתי בגלל היתריה בסיטונות לעבודה בשבת במפעלים שונים [כשרת העבודה]" (12 בספטמבר 1955); "אלפי הפועלים הדתיים שהצביעו בעד הפועל המזרחי [...] רצו להציל את אותה הדת הפגומה והפסולה בעיני גולדה מאירסון" (13 בספטמבר 1955). בפן המפלגתי החל **הצפה** בקרב האשמות חריג נגד מפא"י. הוא ייחס לה "רודנות", ובין השאר גם תקף את עיתון דבר (8 בספטמבר 1955):

מרכז מפא"י שלח איום להפועל המזרחי. מזכיר המפלגה הודיע בנוסח אולטימאטום, שאם נציג תנועת העבודה הדתית בעיריית תל אביב לא יצביע בעד גברת גולדה מאירסון כראש העירייה, "יביא הדבר לקרע חמור בין תנועת הפועלים והפועל המזרחי". "דבר" הכתיר את האיום בכותרת אופיינית: "מפא"י מתרה בהפועל המזרחי", ובמאמר מערכת בא העיתון והסביר את האיום של מרכז מפא"י: "תכסיסו של הפועל המזרחי עלולים להביא נזק רב לא רק לעניין המדינה וציבור הפועלים אלא גם לעניין הדת עצמו [...] אם הפועל המזרחי יכשיל את בחירתה של גברת מאירסון לראשות העיר,

תשלול מפלגה זו מעצמה את הזכות המוסרית להיקרא בשם מפלגת פועלים”. תנועת העבודה הדתית אינה טעונה לקבל תעודת זהות פועלית-חלוצית ממפא”י [...] מפלגה זו מגלה סימנים מדאיגים של רודנות.

המודיע: “היסוסו של הפועל המזרחי להצביע בעד מאירסון כראש עיריית תל אביב” סיקור פרשת המחלוקת סביב גולדה בהמודיע צונזר ברובו. לא הייתה כמעט כל התייחסות של העיתון החרדי לנושא, וגם כאשר נצפתה כזאת, הייתה זו התייחסות עקיפה ומרומזת. המודיע נמנע גם מלתת את הדעת על החלטת החרדים לסרב לתמוך בגולדה והדגיש את ההיסוס של המזרחי והפועל המזרחי אם להצביע לה. מגמה זו תמוהה במיוחד, שכן אגודה הייתה הראשונה שהודיעה שלא תתמוך באישה לראשות העירייה. ההחלטה לא סוקרה בדפי העיתון, כלומר אי-ההיסוי העיתונאי רמז שהחרדים אינם חלק מהסוגייה. נטייה זו של המודיע התכתבה היטב עם הפרקטיקה של “הכחדה סמלית” (כלומר העלמה מלאה מסדר היום של נשים, של שיח על מעמד האישה וזכויותיה ושל הנושא הפמיניסטי), יותר מאשר עם הפרקטיקה של מסגור מוטה מגדרית שאפיין את שאר העיתונים. היבט נוסף של ההכחדה הסמלית בהמודיע נעוץ בכך שהוא היה היחיד ששמה של גולדה לא הופיע באף כותרת ידיעה שפורסמה בו.

“גלגול האחריות” של החרדים למצב שנוצר לפתחם של המזרחי והפועל המזרחי בא לידי ביטוי בציטוטים כגון: “היסוסיו של הפועל המזרחי להצביע בעד ג’ מאירסון כראש עיריית תל אביב” (19 באוגוסט 1955); “הבחירה בג’ מאירסון תלויה בהכרעתם של שני נציגי סיעות המזרחי” (4 בספטמבר 1955).

מלבד זאת שאר האזכורים המגדריים המעטים מאוד שהיו בהמודיע בהקשר של גולדה נגעו לסוגיות הקשורות בנושאים “נשיים”, ולא למחלוקת בנושאי דת ומדינה. גם בהקשר זה היה המודיע שונה בתכלית משאר העיתונים. לדוגמה, “בביקורה שהתקיים בסוף השבוע שעבר בדימונה, העניקה שרת העבודה, הגב’ גולדה מאירסון, את מענק הלידה ליולדת הראשונה במקום: הגב’ אסתר כרמי” (3 באוקטובר 1955).

דיון

במאמר זה נבחן סיקורה המגדרי של גולדה מאירסון במגוון עיתונים בישראל לאורך שנת 1955, כשהדגש הושם על מועמדותה לראשות עיריית תל אביב ועל המחלוקת הפוליטית והדתית בשאלה זו לאחר הבחירות. תוצאות המחקר מעידות כי גולדה מוסגרה באופן שיטתי במהלך שנה זו בשיח מגדרי מובהק, שכלל לא פחות מ-26 אחוז מהדיעות שנאספו ונותחו עליה בעיתונים השונים. אם נניח שלעיתונות יש חלק משמעותי בהבניית המציאות והתפיסות החברתיות הרווחות של הכלל (Carey, 1989), אין ספק שדימויה הציבורי של גולדה הושפע מתפיסות סטריאוטיפיות (חיוביות או שליליות) בתקופה שנבדקה.

מאחר שהסערה הפוליטית שבה עסק המחקר קשורה בצומת הדרכים שבו נפגשים נושאי דת ומדינה ומעמד האישה בישראל (אלדר, 2012), נצפו אכן הבדלים משמעותיים בסיקור סוגיית הבחירה בגולדה בין העיתונים החילוניים לאלה הדתיים והחרדיים. ראשית בנתונים הכמותיים. בעוד שלושת העיתונים הפונים לציבור החילוני (ידיעות אחרונות, הארץ, דבר) תיווכו את המחלוקת הדתית בצורה ישירה, ברורה ושקופה לציבור קוראיהם, שיעור האזכורים של הפרשה בעיתון הדתי הצפה היה נמוך יותר, ובעיתון החרדי המודיע היא לא סוקרה כמעט כלל, וגם כאשר סוקרה זה נעשה בצורה עקיפה ו"מתחמקת", מבלי להזכיר בגלוי את נושא מעמד האישה וזכויותיה. נטייה זו של המודיע מתכתבת עם המונח "הכחדה סמלית" (Tuchman, 2000) או עם המונח "מחיקה" (נריה בן-שחר, 2021), שמשמעותם הדרה, ביטול וצמצום של דמויות או של אירועים מהסיקור בתקשורת, על מנת שגם השיח הציבורי עליהם "ימחק" מסדר היום. שנית, כפן האיכותני ההבדלים בין העיתונים החילוניים ובין אלה הדתיים התחדדו בעיקר בעיתונות המפלגתית לעומת הכללית. בעוד שככלל העיתונים הכלליים ידיעות אחרונות והארץ היו אדישים למדי בשאלת יחסן של המפלגות הדתיות במועצת העיר תל אביב כלפי גולדה, דבר היה מיליטנטי במיוחד והעביר מסרים פמיניסטיים ואנטי-דתיים מובהקים (כמו, למשל, כשכינה את המפלגות הדתיות "האנטי פמיניסטים שקמו מתוך אנשי הקואליציה השחורה"). ברומה לו גם הצפה לא נשאר אדיש לפרשייה, ודבק בעמדה חד-משמעית בעד נציגי המזרחי והפועל המזרחי במועצת העיר (לדוגמה, כאשר כתב "רבים מבוחרינו יראו בעין רעה העמדת אישה בראש העירייה"). העמדה המובהקת של דבר והצפה מתכתבת עם הנטייה ההיסטורית של העיתונות המפלגתית להשתעבד לאינטרס המפלגתי או המגזרי, לפני האינטרס הציבורי (צרפתי, 2007).

במילים אחרות, אפשר לקבוע כי לפחות בקרב הביטאונים המפלגתיים, המפלגתיות היא שעיצבה את השיח המגדרי סביב גולדה. דבר היה ליברלי במיוחד ותקף את הדתיים על סירובם להצביע במועצה בעבור גולדה לראשות העירייה, וזאת כמובן מאחר שהאינטרס של מפא"י היה להרכיב קואליציה במועצת העיר תל אביב. הצפה הביא צידוקים דתיים, פוליטיים ומגזריים מדוע הבחירה באישה לראשות העירייה היא "בעייתית" ולא מקובלת על בוחריו, מפני שנציגיו העדיפו את לבנון כראש העירייה. המודיע שנהג להסתיר סוגיות הלכתיות "לא נוחות" שכאלה מציבור קוראיו, הדגיש את חלקם של הדתיים הלאומיים, לא של החרדים, במשבר מול מפא"י. כלומר העיתונות המפלגתית, כזרם מרכזי בתקשורת הישראלית של אותה עת (צרפתי, 2007), הייתה גם המחוללת העיקרית של ההטיה המגדרית בתקשורת ובחברה, והכול כאמור בשירות צרכיה הפוליטיים של המפלגה ובהתאם להם.

תרומתו התיאורטית העיקרית של המאמר נעוצה באינדיקציות הברורות שהוא מצא לעוגניה ההיסטוריים של פרדיגמת המחקר בתחומי התקשורת הפוליטית והמגדר של ימינו – כבר בראשית מחציתה השנייה של המאה העשרים. מפתיע לגלות שכבר

בשנות החמישים התקיים בישראל מה שאנו מכנים כיום “קמפיין מגדרי” (Greenwald, 2023). גולדה, שביקשה את “הקול הנשי” על מנת להיבחר לראשות העירייה, פנתה ישירות לנשים וביקשה מהן “לא לבזבז את קולותיהן”. בעיתון דבר התפרסמו הבטחות בחירות הכוללות התחייבות לייצוג נשי בכנסת ובעיריית תל אביב ושמירה של מפא”י על מעמד האישה בישראל. כמו כן הקמפיין של גולדה, כפי שבא לידי ביטוי בסיקור העיתונאי, התחבר להבטחות בחירות הקשורות בנושאים “נשיים” (Meeks, 2013), למשל במעמדן של עקרות בית ואימהות. לבסוף, תמה בולטת אחרת בקמפיין הייתה “תוויות חלוציות”, שמשמעותן הצגת נשים בפוליטיקה כחלוצות או כפורצות דרך (גרינוולד, 2018), כמו בציטוט מתוך דבר: “מפא”י נתנה למזרח התיכון כולו את האישה היחידה כחברה בממשלה”.

ממצא תיאורטי מרתק נוסף קשור בהבדלים שבין הכתיבה העיתונאית בדיעות אחרונות לעומת הארץ. נראה שכבר באותה תקופה התאפיין ידיעות בדרימה יתרה לעומת הארץ שהראה גישה אינפורמטיבית וסולידית יותר. ההבדלים בין העיתונים באו לידי ביטוי הן בפי הכמותי (ארבעים אחוז מן הידיעות כללו הטיה מגדרית בדיעות לעומת 25 אחוז מהן בהארץ), הן בפי האיכותני (השימוש שעשה ידיעות בסמלים דתיים כגון דבורה הנביאה על מנת לתאר את גולדה; ושל הוב הסכסוך בין המפלגות השונות). גם בממצא זה, אנו רואים עדויות היסטוריות מוקדמות יחסית למה שבהמשך היה למחקר מקיף על ההבדלים בין עיתונות פופולרית ועיתונות איכותית/אליטיסטית בישראל (Bloch-Elkon and Lehman-Wilzig, 2007).

מן הבחינה האמפירית המאמר מתחבר למחקרי תקשורת (לדוגמה, Greenwald and Lehman-Wilzig, 2017) שמצאו כי חלק עיקרי מההטיה המגדרית בהקשר הפוליטי בתקשורת הישראלית נוגע לנושא הדתי ולמחלוקות ביחסים שבין דת למדינה בישראל. כפי שבא לידי ביטוי בנתונים הכמותיים, למעלה ממחצית האזכורים המגדריים על גולדה בדיעות שנאספו עסקו בסוגיה הדתית. התרשים מדגים זאת בכך שהוא מראה שככל שהמחלוקת הדתית גברה, כך גם סיקורה של גולדה הפך יותר מוטת מגדרית; ולהפך, ככל שהסערה הדתית שככה, כך גם סיקורה של גולדה חזר להיות פחות ופחות “ממוגדר”. המאמר מצטרף לשורת מחקרי עבר (לדוגמה גולדשטיין, 2012; טריגר, 2011), שהפריכו את אמירתה ההיסטורית הנודעת של גולדה מאיר כאילו עוברת היותה אישה “מעולם לא היוותה מכשול” בעבורה. נראה שהן בדעת הקהל הן בפוליטיקה הארצית והמקומית והן בסיקורה התקשורתית, מי שהפכה לימים לראש ממשלת ישראל נאלצה לשלם “מחירים” ציבוריים כבדים על היותה פוליטיקאית-אישה בכירה בתקופה שבה היה הדבר כמעט חסר תקדים.

הערות

- * הצייטוט שבכותרת לקוח מתוך **ידיעות אחרונות**, 3.8.1955.
- 1 עקב שינוי שמה ממאירסון למאיר בשנת 1956, ועל מנת לנסות ולשמור על אחידות, על פי רוב יעשה המאמר שימוש בשם הפרטי "גולדה". במקרים שבהם יאוזכר שם משפחתה ייכתב "מאירסון" כאשר ההתייחסות היא לפועלה עד 1956 ו"מאיר" כאשר ההתייחסות היא לקריירה הציבורית והפוליטית שלה ככלל.
 - 2 במאמר נעשה שימוש במונח "מגדר" (Gender), אף שהוא החל לשמש חוקרות וחוקרי מדעי החברה רק בשנות השישים של המאה העשרים. לכן יש לראות בשימוש במונח כחלק מנקודת המבט הנוכחית על הטקסטים שהתפרסמו במהלך שנות החמישים, וכמובן לא חלק משיח "מגדרי" ביקורתי ומודע לעצמו בעת ההיא.
 - 3 בהקשר זה נזכיר את הסרט האמריקני גולדה (2023) בכיכובה של הלן מירן ובכימויו של גיא נתיב, לצד סרטים, סדרות והצגות תיאטרון שגולדה מאיר עמדה במרכזם, עד כדי כך שבשנים האחרונות דמותה הפכה למעין "אייקון" בתרבות הפופולרית. ייתכן שתהליך "איקוניזציה" זה יתגלה בעתיד כתהליך שהשפיע לטובה גם על תדמיתה ההיסטורית הלאומית של גולדה בישראל.

מקורות

- אלדר, ע' (2012). "הדרת נשים ראשונה בישראל: גולדה מאיר מול הסיעות הדתיות בעיריית תל-אביב", **כיוונים חדשים**, 26, עמ' 256-267.
- בלוך-אלקון, י' (2003). "עיתונות, דעת קהל ומדיניות חוץ במשברים בינלאומיים: מדיניות ארצות הברית בבוסניה (1992-1995)", **עבודת דוקטור**, אוניברסיטת בראיילן.
- גולדשטיין, י' (2012). **גולדה: ביוגרפיה**, באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- גרינוולד, ג' (2018). "האמנם 'הגבר היחיד' בממשלה? השיח המגדרי סביב ראש הממשלה גולדה מאיר בבחירות לכנסת השביעית **ידיעות אחרונות** ו**הארץ**", **קשר**, 51, עמ' 37-47.
- גרינוולד, ג' (2021). "ההיבט המגדרי בקריירה הפוליטית של גולדה מאיר: ניתוח באמצעות תוכנית הטלוויזיה **חיים שכאלה**", **קשר**, 57, עמ' 31-51.
- הרצוג, ח' (1999). "נשים בפוליטיקה ופוליטיקה של נשים", בתוך: ג' רוזן (עורך), **מין, מגדר ופוליטיקה**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, עמ' 307-355.
- טריגר, צ' (2011). "מעולם לא הצטרפתי לתנועה לזכויות נשים: גולדה מאיר וראשית תנועת הנשים הארץ ישראלית", בתוך: א' כתבן, מ' שילה, ר' הלפרין-קדרי (עורכים), **חוקה אחת ומשפט אחד לאיש ולאשה**, רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בראיילן, עמ' 293-324.
- מרגלית-שטרן, ב' (1997). "תנועת הפועלות בארץ ישראל: מועצת הפועלות 1920-1939", **עבודת דוקטור**, אוניברסיטת חיפה.
- נריה בן-שחר, ר' (2021). "לימוד התורה שלנו מגן ושומר גם עליכם: המסגור של תקופת הכינון של ממשלות ישראל האחרונות (2013-2020) ביומונים החרדיים", **מסגרות מדיה**, 20, עמ' 34-61.
- צרפתי, א' (2007). "למרחב – גלגולו של עיתון בין פילוג לאיחוד", **קשר**, 35, עמ' 118-131.
- צרפתי, א' (2007). "מיתוסים בשירות המאבק: סיקור ההתנתקות בעיתון **הצופה**", **קשר**, 36, עמ' 156-166.
- שפירא, א' (2003). "גולדה: נשיות ופמיניזם", **ישראל**, 3, עמ' 57-68.
- תמיר, א' (2009). "מגדר ותקשורת: נשים בעיתונות הספורט הכתובה בישראל, 1948-2006", **עבודת דוקטור**, אוניברסיטת בראיילן.

Amsalem, E., A. Zoizner, T. Sheaffer, S. Walgrave & P.J. Loewen (2020). "The Effect of Politicians' Personality on their Media Visibility", *Communication Research*, 47(7), pp. 1079-1102.

Bloch-Elkon, Y. & S. Lehman-Wilzig (2007). "Media Functioning during a Violent International

- Crisis: Differences between Elite and Popular Press Coverage of American Policy in Bosnia (1992-1995)", in: H. Nosseck et al. (eds.), *Media and Political Violence*, New Jersey: Hampton pp. 119-142.
- Carey, J. (1989). "A Cultural Approach to Communications", in: idem, *Communication as Culture: Essay on Media and Society*, London: Routledge, pp. 13-36.
- Fallaci, O. (1973). "Golda Meir: On Being a Woman", *Ms. Magazine*, 1(100), pp. 88-122.
- Friedman, E. & T. Rashi (2023). "The Medium is the Definer: Daily Journalism as a Tool for Forming Community: A Case Study — The Ultra-orthodox Community in Israel", *Religions*, 14(5), pp. 1-16.
- Greenwald, G. (2023). "Israeli Media Coverage of International Male and Female Politicians: Gender and Ethnopolitical Aspects", *Communications*, 48(2), pp. 226-248.
- Greenwald, G. & S. Lehman-Wilzig (2017). "He Will Take Care of Our Security Better than Her": Examining Socio-cultural Conceptions of Gender in Israeli and American Press Coverage of Female Candidates for Top Political Positions, 2008-2009", *Journal of Intercultural Communication*, 17(3), pp. 1-18.
- Greenwald, G. & S. Lehman-Wilzig (2018). "Non-systemic Factors Underlying Rapid Change in Gender-biased Media Framing of Female Politicians: 2009 and 2013 Israeli Newspaper Election Coverage, in: O. Feldman & S. Zmerli (eds.), *The Psychology of Political Communicators: How Politicians, Culture, and the Media Construct and Shape Public Discourse?*, New York: Routledge, pp. 165-184.
- Greenwald, G. & S. Lehman-Wilzig (2019). "Is She Still 'The Legendary Jewish Mother'? A Comparative Look at Golda Meir's and Tzipi Livni's Election Campaign Coverage in the Israeli Press", *Israel Affairs*, 25(1), pp. 42-64.
- Harp, D. & I. Bachmann (2018). *Feminist Approaches to Media Theory and Research*, Cham: Springer International Publishing.
- Heldman, C. (2009). *From Ferraro to Palin: Sexism in Media Coverage of Vice-presidential Candidates*, available at SSRN 1459865.
- Kittilson, M. C. & K. Fridkin (2008). "Gender, Candidate Portrayals and Election Campaigns: A Comparative Perspective", *Politics & Gender*, 4(3), pp. 371-392.
- Lachover, E. (2017). "Signs of Change in Media Representation of Women in Israeli Politics: Leading and Peripheral Women Contenders", *Journalism*, 18(4), pp. 446-463.
- Lachover, E. (2023). "The Intersection of Politics, Gender, and Media: Female Politicians in Popular Israeli Women's Magazines", in: *The Palgrave Handbook of Gender, Media and Communication in the Middle East and North Africa*, Cham: Springer International Publishing, pp. 245-261.
- Lahav, P. (1979). "Golda's Ambiguous Legacy", *Lilith*, 6, pp. 16-18.
- Lahav, P. (2017). "Interview with Debra Rubin: Golda Meir's Role as a Female Leader was Complicated", *The New Jersey Jewish News*, 6.4.2017.
- Lahav, P. (2018). "'A Great Episode in the History of Jewish Womanhood': Golda Meir, the Women Workers' Council, Pioneer Women, and the Struggle for Gender Equality", *Israel Studies*, 23(1), pp. 1-25.
- Medzini, M. (2017). *Golda Meir: A Political Biography*, Oldenbourg: De Gruyter.
- Meeks, L. (2012). "Women Candidates for Executive Political Offices and News Coverage", *Journal of Communication*, 62, pp. 175-193.

- Meeks, L. (2013). "All the Gender that's Fit to Print: How the New York Times Covered Hilary Clinton and Sarah Palin in 2008", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 90(3), pp. 520-539.
- Pogrebin, L.C. (1991). *Deborah, Golda, and Me: Being Female and Jewish in America*, NY: Crown.
- Ponterotto, J.S. (2006). "Brief Note on the Origins, Evolution and Meaning of the Qualitative Research Concept: Thick Description", *The Qualitative Report*, 11(3), pp. 538-549.
- Terpstra, A. (2021). *Exploring Dutch Politicians' (Social) Media Visibility during Election Campaigns*, Enschede, Netherlands: University of Twente.
- Trimble, L. & B. Gerrits (2013). "Is it Personal? Gendered Mediation in Newspaper Coverage of Canadian National Party Leadership Contests", *The International Journal of Press-politics*, 18, pp. 462-481.
- Tuchman, G. (2000). "The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media", in: *Images of Women in the Mass Media*, Palgrave Macmillan US, pp. 150-174.